

KLASİK ARAP ŞİİRİNDE SERİKA VE ÇEŞİTLERİ

Mustafa AYDIN

İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Türkiye

mustafaaydin@aydin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7640-7470>

ÖZ

Arap edebiyatı eleştirmenleri ve belâğatçiler, eserlerinde şiir alanındaki eleştirilere de yer vermişler, bu bağlamda şairler arasındaki etkileşim ve şiirde *serika* [سَرِقَة] (çalma, hırsızlık) konusu üzerinde durmuşlardır. Özellikle Abbâsîler döneminde başlayan bu durum, hicrî 4. yüzyılda artarak devam etmiştir. Araplarda serikanın câhiliyye döneminden itibaren mevcut olduğu, bazı şairlerin birbirlerini serika ile suçladıkları ve bazı şairlerin de serika yapmadıklarını iddia ettikleri görülmektedir. Arap belâğatçileri ve eleştirmenler ne tür alıntıların serika olduğu ne tür alıntılarının serika olmadığı hususu üzerinde durmuşlar, serikayı çeşitli kısımlara ayırmışlar ve konuyu örneklerle açıklamışlardır. Arap edebiyatında şiir hırsızlığı ve alıntısını ifade etmek üzere *serika* dışında çeşitli kelimeler de kullanılmıştır. Bunlardan biri olan *intihâl* [إِنْتِهَال] (aşırma) bazen serika ile eş anlamlı kullanılırken, genellikle serikanın çeşitlerinden biri olarak kullanılmış ve açık bir hırsızlık olması nedeniyle de kabul edilmiştir. Belâğatçiler, bazı şiirlerin serikanın hangi kısmına girdiği veya intihal olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Makalemizde *serika* kavramı, serikanın tarihçesi, edebiyat eleştirmelerinin ve belâğatçilerin serika konusundaki görüşleri ve serika çeşitleri örnekleriyle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Serika, Ahz, İntihâl, İğâre, İlmâm*

SARIQAT AND KINDS OF SARIQAT ARABIC POETRY

ABSTRACT

Critics and rhetoricians of poetry included their criticism of poetry in their works, hence studied the impression and influence between the poets, and the concept of sariqat (borrowing of ma'na, i.e. motives, with no rephrasing). This discussion, having started during the Abbasid Era, continued evolving gradually in the 4th century AH. It has been observed that sariqat had been common in Arabic poetry since the Jahiliyyah (the Age of Ignorance), where some poets accused the other of committing sariqat, whereas the other claimed not to have had. Arabic rhetoricians and critics discussed what types of resemblance were to be considered sariqat, divided sariqat into categories and provided examples thereof. In addition to *sariqat*, numerous other terms, one of which is *intihâl* (plagiarism), having been considered to be a synonym for the term sariqat, from time to time; in general, however, referred to as a kind of sariqat, where it had not been considered one as it did not constitute an explicit theft, have been used to imply literary theft and resemblance in poetry in Arabic literature. Rhetoricians have conflicting arguments as to what kind of *sariqat* may have been committed in some poems or whether such should be considered intihal or not. This article studies the term *sariqat*, the history of and the arguments of literary critics and rhetoricians on sariqat, and presents examples thereof.

Keywords: *Sariqat, Ahd, Intihâl, Igâra, İlmâm*

SERİKA KAVRAMI

Arap edebiyatı eleştirmenleri ve belâğatçiler, edebî aşırımlar için genellikle *serika* [سَرِقَة] (çalma), *ahz* [أَخَذ] (alma) ve *intihâl* [إِنْتِهَال] (aşırma) tabirlerini kullanmışlardır. Bazıları, *ahz* ve *serika* tabirlerini birlikte kullanırken, bazıları sadece *serika* (İbn Kuteybe, tsz.: 129; Askerî, 1371/1952: 202-241;

Âmidî, tsz.: 123; Cürçânî, 1966: 183; Kazvîni, 2003: 301-302; Kazvîni, 1904: 408-409; İbnü'l Esîr, tsz.: 218 vd.; Cebr, 2007:143) tabirini kullanmışlardır. Eski ve yeni edebiyat eleştirmenleri, bu olguyu ifade etmek üzere *serika* (çalma) ile aynı kökten türeyen “*sereka* [سَرَكَ], *serreka* [سَرَّكَ], *et-tesrik* [التَّسْرِيْق], *es-serak* [السَّرَق], *es-serûk* [السَّرْوُق], *el-esrak* [الأسْرُق], *es-serikât* [السَّرَقَات], *el-istirâk* [الإِسْتِرَاق] ve *et-teserruk* [التَّسْرُوق] kelimelerini de kullanmışlardır (Tahir, 2011-2012: 25).

Serika [سَرَقَة] sözlükte, سَرَقَ يَسْرِقُ سَرَقًا وَسَرَقَةً fiilinden mastar olup çoğulu *serikât* (سَرَقَات)tır. سَرَقَ مِنْهُ شَيْئًا (gizlice, korunaklı bir yere geldi ve başkasının malını aldı) ifadesi, “çaldı, hırsızlık yaptı” demektir (İbn Fâris, tsz.: 145; Matlûb, 1407/1987: 506; Tehânevî, 1974: 667). Böyle bir eylemi yapan kimseye de *sârik* (hırsız) hırsız denir. Şemsettin Sami, Kâmûs-u Türkî’de, “Lisanımızda sin’inin kesri ve râ’nın sükûnuyla *sirkat* şeklinde kullanılsa da Arapça aslında sin’in fethası ve râ’nın sükûnu yahut kesresiyledir. “Çalma, aşırma, hırsızlık” anlamlarındadır.” demektedir. Hırsızlık konusuna İslam hukukunda da geniş yer verilmiş, السَّرَقَةُ الْكُبْرَى (büyük hırsızlık) ve السَّرَقَةُ الصَّغْرَى (küçük hırsızlık) olarak iki kısma ayrılmıştır: Devletin malını çalma “büyük hırsızlık”, ferdin malını çalma ise “küçük hırsızlık” olarak değerlendirilmiştir (Tehânevî, 1974: 667-668). Bu kelime, genellikle mal çalma hakkında kullanılırken sonradan manevî şeyleri çalma hakkında da kullanılmıştır. Buna da السَّرَقَةُ الْأَدْبِيَّة (es-Serikâtu’l-Edebiyye) denir. Yani bir şair veya edibin başkasına ait bir şiir veya metni alıp kendisine nispet etmesidir. *Sârik* (hırsız) ise, muhafazalı bir yerden kendisine ait olmayan bir şeyi alan kimsedir (İbn Manzûr, III: 1998). *Serika* (hırsızlık), normal insanların nefret ettiği ve bu suçu işleyen kimse için utanç sebebi olan etik bir sorundur. Ancak Arap edebiyatı eleştirmenleri ve belagatçiler, –ileride geleceği üzere– edebî bir tabir olarak değerlendirdikleri “*serika*”yı çeşitli kısımlara ayırmışlar, bunlardan sadece “*intihâl*”i etik bir sorun olarak kabul etmişler, *intihâl* dışında kalan hırsızlıkları (aşırımları) ise edebî açıdan değerli bulmuşlar, hatta sanat saymışlardır (Tabâne, tsz.: 161).

Belagatçiler, bu konuyu *serika*’nın çoğulu olan *serikât* sözcüğünü kullanmak suretiyle السَّرَقَاتُ الشَّعْرِيَّة [es-serikâtu’s-şi’riyye (şiir hırsızlıkları)] şeklinde isimlendirmişlerdir (Cürçânî, 1966: 183-282). Örneğin ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), *Sürâkâtu’s-Şi’r* (şiir hırsızlıkları) (Zemahşerî, 1998: 451), Muhammed b. Ali el-Cürçânî (ö. 729/1328) *Serikâtu’s-Şu’arâ* (şairlerin hırsızlıkları) (Cürçânî, 1998: 278) ifadelerini kullanmışlardır. Bazı çağdaş yazarlar ise nesri de kapsayacak şekilde *es-serikâtu’l-edebiyye* (edebî aşırımlar) başlığını kullanmışlardır (Tabâne, tsz.: 30). İbn Kuteybe (ö. 276/889) ve bazı yazarlar *serika* (çalma) terimi yerine *ahz* (alma, alıntı) kelimesini tercih etmiştir (İbn. Kuteybe, tsz.: 129,132, 144,147 vd.). Ebû Hilâl el-Askerî ise (ö. 400/1009?), hem *ahz* hem de *serika* tabirlerini kullanmaktadır. O, *ahz*’ı, *hüsnü’l-ahz* (güzel alıntı) ve *kubhu’l-ahz* (çirkin alıntı) olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Askerî, 1371/1952: 196-229). *Serika* kavramının İslâm öncesinde, *intihâl* kavramının ise Emevîler döneminden itibaren kullanıldığı söylenmektedir (Özdoğan, 2005: 66). Konuyla ilgili olarak yapılan Türkçe çalışmalarda ise genellikle “*intihâl*” kavramı kullanılmıştır (Durmuş, 2000: 347-350; Özdoğan, 2005: 66).¹

Edebî bir terim olarak *serika*, “bir kişinin başkasının sözünü alarak kendisine mal etmesi” şeklinde tanımlanmıştır (Hâşimî, tsz.: 337). Başka bir tanım ise şöyledir: “Yazarından izin alınmadan veya kendisine atıfta bulunulmadan bir metnin, şiirin veya kitabın *intihâl* edilmesi veya sonraki bir şairin kendisinden önceki bir şairin şiirinin kendisinin olduğunu iddia etmesidir.” (Mer’î, 2014: 109-110).

Belâgatçiler ve tenkitçiler, *serika* için yukarıda zikrettiklerimizin dışında da bazı kavramlar kullanmışlardır. *Istirâf* [إِسْتِرَاف], *ictilâb* [إِحْتِلَاب], *ihtidâm* [إِحْتِدَام], *mürâfede* [مُرَافَدَة], *istihâk* [إِسْتِحَاق], *gasb* [غَسْب], *ilmâm* [إِلْمَام], *ihtilâs* [إِحْتِلَاص], *müvâzene* [مُؤَاوَزَة], *iltikât* [إِلْتِقَات], *telfik* [تَلْفِيْق] gibi (İbn Reşîk, 1420/2000: 1072 vd.; Feyyûd, 1998: 332; Mer’î, 2014:114).

¹ Bkz. Özdoğan, *serika* kavramının İslâm öncesi, *intihâl* kavramının ise Emevîler döneminden itibaren kullanıldığını söylemektedir.

SERİKANIN TARİHÇESİ VE SEBEPLERİ

Şiir hırsızlığının sadece Araplara has olmayıp eski çağlardan beri var olup ve hemen hemen her millette görüldüğü ifade edilmektedir (Huseyn, 1926: 42). Bu durum Romalılar ve Yunanlılarda da mevcuttur. Nitekim Aristo, şairlerin kendilerinden öncekilerin ifadelerini kullandıklarını zikretmektedir. Romalı şair Horatius (M.Ö. 65-27), kendisinden önce yaşayan Arkhilokhos (M.Ö. 680-645) ve benzeri şairleri taklit ettiğini itiraf etmektedir (Heddâre, 1958: 3-4). Câhiliyye döneminde ve Endülüs'te Arap edebiyatından etkilenen Yahudilerin şiirlerinde de serikanın bulunduğu söylenmektedir (Mer'î, 2014: 117-129).

Araplarda ise câhiliyye döneminden itibaren şiir hırsızlığının bulunduğu ifade edilmektedir (Matlûb, 1407/1987: 506). Kâdî el-Cürçânî (ö. 392/1002) şöyle diyor: “Serak (hırsızlık), kadîm bir hastalık ve eski bir ayıptır. Bir şâir, başkasının düşüncesinden yardım alıyor, onun yeteneğinden faydalanıyor, onun manâsına ve lafzına dayanıyordu. Bunun çoğu açıktan yapıyordu... Kapalılıkta onu biraz aşsa da, lafızlarda bir değişiklik olmuyordu. Sonra muhdes (sonraki) şairler, değiştirmek ve dönüştürmek suretiyle bunu gizleme yolunu tuttular...” (Cürçânî, 1966: 214).

Şiirde hırsızlık yapmanın İslâm öncesi ve sonrası dönemde az rastlanan, Emevîler döneminde hızını artıran ve Abbâsîler döneminde muhdes şairlerin ortaya çıkmasıyla büyük artış gösteren bir olgu olduğu ifade edilmektedir (Özdoğan, 2005: 66).

İslâm öncesi dönemde ve daha sonrasında Arap şairlerin birbirlerini serika veya intihalle suçladıklarını, bazı şairlerin böyle bir şey yapmadıklarını yine şiirlerinde dile getirdiklerini görüyoruz. Örneğin Hz. Peygamber'in şairi olarak bilinen Hassân b. Sâbit (ö. 60/680?), kendi kelâmıyla övünüyor ve hırsızlık yapmadığını söylüyordu (Matlûb, 1407/1987: 506):

لَا أَسْرِقُ الشُّعْرَاءَ مَا نَطْفُوا بَلْ لَا يُوَافِقُ شِعْرُهُمْ شِعْرِي

Ben şairlerin söylediklerinden çalmam

Doğrusu onların şiirleri benim şiirimle uyuşmaz

Serika konusu, ünlü şairler Cerîr b. Atiyye (ö. 110/729) ile Ferezdak (ö. 114/732) arasında tartışma konusu olmuş ve her iki şair bu hususta birbirini suçlamıştır. Bunlardan birinde Ferezdak, “sirkat” kavramını kullanarak Cerîre hitaben şöyle diyor (Ferezdak, tsz.: 215):

إِنَّ اسْتِزْأَكَ يَا جَرِيرُ قَصَائِدِي مِثْلُ إِدْعَاءِ سَوَى أَبِيكَ تَنْقَلُّ

Ey Cerîr! Senin benim kasidelerimi çalman

Babandan başkasını iddia etmek gibi dilden dile dolaşmaktadır.

Ferezdak, başka bir şiirinde ise “tenahhul” kavramını kullanarak Cerîr'e şöyle diyor (Ferezdak, tsz.: 393):

لَنْ نُنْذِرْكَوَا كَرَمِي بَلْؤَمِ أَبِيكُمْ وَأَوَابِدِي بِنْتَحُلِ الْأَشْعَارِ

Babanızın cimriliğiyle benim cömertliğime ulaşamazsınız

Şiirleri intihâl etmekle de benim benzersiz şiirlerime (ulaşamazsınız)!

Cerîr ise, hırsızlık yapmadığını “ictilâb” kelimesini kullanarak dile getiriyor (Cerîr, tsz.: 57):

أَلَمْ تُخْبِرْ بِمَسْرَجِي الْقَوَافِي فَلَا عِيًّا بِهِنَّ وَلَا اجْتِلَابًا

Benim, kâfiyelerimi açıkça ifade edişim sana haber verilmedi mi?

Onlarda ne bir tutukluk ve ne de bir başka yerden alma/ aşırma (ictilâb) vardır!

Abbâsîler döneminde serikanın çerçevesi genişlemiş ve genelde konu Ebû Temmâm (ö. 231/836), el-Buhturî (ö. 284/897) ve el-Mütenebbî (ö. 354/965) etrafında dönmüştür. Dostları bunların şiirlerindeki nazım güzelliklerini ön plâna çıkarıyor, düşmanları ise kusurlarını ve eksikliklerini göstermeye çalışıyorlardı (Mer'î, 2014: 111-112).

Bazı oryantalistler, başlangıçta Arap şiirinin uzun süre şifâhî (sözel) yolla aktarıldığına ve İslâm dünyasında tedvînin (eser yazımının) ancak Emevîler döneminde başladığına vurgu yaparak çeşitli polemiklere neden olmuşlardır. Örneğin Theodor Nöldeke (1836 – 1930) ve W. Ahlwardt (1828- 1909) gibi oryantalistler, bu şiirlerin bir kısmının intihâl olduğunu ve bir kısmının ise nispet edildikleri şairlere ait olmayabileceğini iddia etmişlerdir. Fakat bunun aksini savunan oryantalistler de bulunmaktadır. Dolayısıyla her milletin şiirinde olduğu gibi, eski Arap şiirinde de intihâl olgusunun bulunmasının, bazı şiirlerin nispet edilmesindeki yanlışlığın eski Arap şiirinin orijinalliğine halel getirmediği sonucuna varılmıştır (Sezgin, 1993: 311-316).

Taha Hüseyin (1889-1973) de, Câhiliyye edebiyatına dair bilgilerin çoğunun o döneme ait olmadığını, ancak İslâmiyet'ten sonra intihâl edildiğini söyler ve bu görüşünü desteklemek üzere çeşitli gerekçeler sunar (Huseyn, 1926: 42-124).

Şairlerin neden serikaya başvurduğu konusunda çeşitli sebepler ileri sürülmüştür. Bunların başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Bazı kabilelerin şiirlerinin az olması, şiirleri çok olan kabileler seviyesine çıkmak için kendilerini şiir intihaline sevk etmesi.
- 2) Râvîlerin rivayet ettikleri şiirlere ilavelerde bulunmaları.
- 3) Hayranlıktan dolayı başka şairlerin taklit edilmesi.
- 4) Bazı şairlerin bazı dönemlerde şiir üretmekte zorlamasının kendilerini serika olmasa bile alıntı (ahz) yapmaya sevk etmesi.
- 5) Edebî üsluplardan olan nazmın nesire ve nesirin nazma dönüştürülmesinin serika olarak telakki edilmesi. Hâlbuki bu durum *serika* sebeplerinden değildir (Tahir, 2012: 49-50).

SERİKANIN BELÂĞATİN KONUSU OLMASI

Şairler arasındaki birbirlerini suçlama konusu sadece onların şiirlerinde zikredilmekle kalmamış, Serika, belâğatçilerin ve eleştirmenlerin ve şairlerin geniş yer verdikleri edebî tenkit konularından biri olmuştur. Bu konuyla ilgilenen çok sayıda araştırmacı vardır. Bunlardan bazıları bu konunun çerçevesini gereğinden fazla geniş tutarken, bazıları da gereğinden dar tutmuşlardır (Mer'î, 2014: 108-109).

Şiirde *serika* (aşırma) konusuna ilk işaret edenin Amr b. Bahr el-Câhiz (ö. 255/869) olduğu ve bu konuda araştırmacıların yolunu açtığı söylenmektedir (Feyyûd, 1998: 506). Câhiz, şairler arasındaki etkileşimden bahsederken şöyle demektedir:

“Yeryüzünde tam isabetli bir teşbîh, orijinal garîb bir manâ, değerli ve üstün bir anlam veya yaratıcı bir sanat konusunda öncülük etmiş hiçbir şair bilinmez ki, kendisinden sonra gelen veya aynı dönemde yaşamış şairlerin hepsi, öncekinin lafzını tamamen almasa da bir kısmını aşırmamış veya tamamen kendisinin olduğunu iddia etmemiş olsun. Çünkü o, sadece manâdan faydalanmakla kalmaz, kendisini bu hususta ortak da sayar. Lafızları ve şiirlerinin gayeleri değişik şairlerin birbirleriyle tartıştıkları ve birinin diğerinden daha fazla hak sahibi olmadığı manâ gibi. Sonra gelen bu manâyı işittiğini inkâr edebilir ve “Bu manâ, öncekinin aklına geldiği gibi, hiç işitmeksizin benim de aklıma geldi” diyebilir” (Câhiz, 1965: 311).

Câhiz, serikanın insanlar arasında kullanılan –cömertlik, yumuşaklık ve zekâ ile vasıflamak gibi– genel ve müşterek manâlarda olmayacağını, çünkü bunların acem-Arap, bedevî-şehirli herkesin bildiği “yola atılmış/ herkesin alabileceği” manâlar olduğunu söylemiştir (Câhiz, 1965: 40).

Câhiz'den sonra Hicrî 4. yüzyılda şairlerin aşırımlarından [سرفقات الشعراء] bahsedenler çoğalmış ve bu hususta müstakil kitaplar yazılmıştır. Bunların en önemlileri olarak Abbâsî halifelerinden İbnü'l-Mu'tez'in (ö. 296/908) *Serikâtu's-Şu'arâ'sı*, Ahmed b. Ebî Tâhir'in (ö. 280/893) *Serikâtu Ebî Temmâm*'ı, Ebu'z-Ziyâ Bîşr b. Temîm'in *Serikâtu'l-Buhturî min Ebî Temmâm*'ı ve Mühelhil b. Yemût'un (ö. 334/946) *Serikâtu Ebî Nüvvâs*'ı gibi eserlerini sayabiliriz (Abbâs, 1983: 320).

İbn Tabâtâbâ el-'Alevî (ö. 322/933) ise, kendi zamanındaki şairlerin zorluğunun öncekilerden daha çok olduğunu, çünkü önceki şairlerin her türlü bed'î manâyı ve fasîh lafzı kullandıklarını ifade etmek-

te, zamanındaki şairlerin sağlam şiirlerini güzel ve kusursuz olarak ortaya koymasını, bir şiirin manâsını, lafızlarını ve veznini değiştirerek kendi şiirine katmamasını istemekte, lafızları ve vezinleri değiştirmenin onun hırsızlığını gizleyemeyeceğini belirtmektedir (Tabâtabâ, 2005: 15-16). İbn Tabâtabâ, bir şairin kendisinden önceki şairlerin manâlarını kullandığında, eğer onları en güzel şekilde ortaya koyarsa, bunun bir ayıp olmadığını, bilakis bir üstünlük olduğunu da söylemektedir (Tabâtabâ, 2005:79).

el-Âmidî (ö. 371/981), lafızlarda *serika* olmayacağını ve bunun sakıncası olmadığını, serikanın ancak bir şaire ait özgün manâlarda olacağını, yoksa insanlar arasında müşterek olarak kullanılan manâlarda olmayacağını ifade ederek, “Serak, ancak insanlar arasında müşterek olmayan bedî’ hususunda olur” demiştir (Matlûb, 1407/1987: 506-507).

el-Kâdî el-Cürçânî (ö. 392/1002), *serika* konusunun, ancak basiretli bir eleştirmenin ve seçkin bir âlimin altından kalkacağı bir konu olduğunu, bu işe her kalkışanın onu kavrayamayacağını, kavrasa bile tam anlamıyla çözüme kavuşturamayacağını söylemektedir. Cürçânî, bu yüzden şiir eleştirmenin, serak ile gasbı, iğâre ile ihtilâsı birbirinden ayırmasını, ilmâmın mülâhazadan farklı olduğunu, serak iddia edilmesi mümkün olmayan müşterek manâlar ile bir kişiye özgü olan orijinal manâyı birbirinden ayırt etmesini bilmesi gerektiğini ifade etmekte ve “Eğer bakarsan, güzelliği güneş ve aya, cömertli yağmur ve denize, aptallığı taş ve eşeğe, cesaretin kılıca ve ateşe benzetildiğini görürsün!” demektedir. Dolayısıyla ona göre bütün bunların, konuşan ile dilsiz, şair ile şair olmayan arasında ortak oluşundan dolayı şiirde kullanılmasının *serika* sayılması imkânsızdır (Cürçânî, 1966: 183-184).

İbn Vekî’ (ö. 393/1003), el-Munsif isimli eserinde el-Mütebbî’nin serikâtını ortaya koymadan önce “es-serikâtu’s-şi’riyye” ve “bedî’in sanatlar” konularını ele almaktadır. O, serikâtı on kısma ayırmakta ve her bir kısmın da zıddı olduğundan söz ederek, serikanın yirmi çeşit olduğunu ifade etmektedir: “1) Uzun bir lafza, kısa ve öz bir karşılık verilmesi; 2) Zayıf bir lafzın, sağlam ve kuvvetli bir lafza dönüştürülmesi; 3) Manâsı çirkin olan bir lafzın, manâsı güzel bir lafza dönüşürülmesi; 4) Aslında hiciv olan bir şeyin övgüye dönüştürülmesi; 5) Kastedilen şey farklı olsa da, bir manâdan aynı seviyede bir manâ çıkarılması; 6) Birbirine aykırı lafızlardan güzel manâlar çıkarılması; 7) Alan ile alınan kelâmde eşit olması; 8) Çalanın, bir manâ ziyadesiyle kendisinden çalınan ile sözde birbirine benzemesi; 9) Çalanın, bir lafız ziyadesiyle çalınandan ağır basması; 10) Şiirin kendisine ait olduğunu iddia eden kimse-nin hem lafzı hem de manâyı alması.” İbn Vekî’, bu son çeşidin serikâtin en çirkin kısmı olduğunu belirtmektedir (Abbâs, 1983: 296-297).

İbn Reşîk el-Kayravânî (ö. 456/1063), serika konusunun gerçekten geniş olduğunu, hiçbir şairin bundan kurtulamayacağını ve bu konuda ancak bu sanat konusunda uzman kimselerin çözebileceği esraren-giz hususlar bulunduğunu belirtir. Ona göre *serak*, insanlar arasında müşterek olarak kullanılan manâlarda ancak bir şaire özgü orijinal bedî’î manâlarda olur. İbn Reşîk, bir şairin serikaya yeltenmesinin ahmaklık ve âcizlik, kendisinden önceki bütün manâları terk etmesinin ise cahillik, kendisine göre uygun olanın orta yol olduğunu söyler (İbn Reşîk, 1420/2000: 1072-1073).

Abdülkâhir el-Cürçânî (ö. 471/1078), bir şairin başkasından aldığı (ahz), çaldığı (serak) veya kendisinden öncekine uyduğu konusunda hüküm ya sarîh manâda ya da ibârede olur. Önce manâ üzerinde duran Cürçânî, bunu aklî ve hayâlî olmak üzere ikiye ayırır ve bunlardan her birinin çeşitleri olduğunu söyler. O, serikanın aklî manâlarda değil, hayâlî manâlarda olacağını belirtir (Cürçânî, tsz.: 263 vd.).

Usâme b. Munkiz (ö. 584/1188), *el-Bedî’ fi Nakdi’s-Şi’r* isimli eserinde, serikâtı “mahmûde ve mezmûme” (güzel/övuilen ve kötü/yerilen) olarak iki kısma ayırdıktan sonra İbn Vekî’den naklen güzel olan serikâtin on çeşit olduğunu belirtir ve bunları örnekleriyle açıklar (İbn Münkiz, tsz.: 183 vd.).

Ziyâuddin İbnü'l-Esîr (ö. 637/1239), serika konusu üzerinde geniş bir şekilde durmuş, serikayı *nesh* [نَسَخ], *selh* [سَلَح] ve *mesh* [مَسَح] kısımlarına ayırmış ve her bir kısmı da örnekleriyle birlikte detaylı bir şekilde açıklamıştır (İbnü'l-Esîr, tsz.: 222). Konunun başında İbnü'l-Esîr, daha önce nesir yazarının şairden yaptığı alıntı (ahz) konusundan bahsettiği için şairin şairden yaptığı alıntıdan bahsetmeye gerek olmadığı şeklinde yapılabilecek itiraza karşı çıkararak, şiiri nesirden almanın serika kapsamına gir-

mediğini ve bu yüzden es-serikâtu's-şi'riyyeden (şiirde aşırmadan) ayrıntılı olarak söz etmenin gerekli olduğunu söyler (İbnü'l Esîr, tsz.:218).

Muhammed b. Ali el-Cürcânî (ö. 729/1328), *el-İşârât ve't-Tenbîhât fi İlmi'l-Belâğat* isimli eserinde şâirlerin serikalarını; *intihâl* [إِنْتِحَال], *iğâre* [إِعَارَة] ve *ilmâm* [الْمَام] olmak üzere üç kısma ayırmış, bunların tanımlarını yaparak örneklerle açıklamış, hangilerinin iyi, hangilerinin kötü olduğunu belirtmiştir (Cürcânî, 1998: 278-284). el-Cürcânî, manâ gizli olduğu için serikaya benzeyen hususları da ayrıca zikretmiş, bunları “teşâbüh, nakl, mübâlağa, kalb ve tahsîn” şeklinde sıralayarak örnek şiirlerle açıklamıştır (Cürcânî, 1998: 284-286).

el-Hatîb el-Kazvînî (ö. 739/1338), *et-Telhîs* ve *el-İzâh* isimli kitaplarını yazıp bedî' sanatlarını zikrettikten sonra ihmal edilmemesi gereken ek bilgiler kısmında es-serikâtu's-şi'riyyeden de bahsedince serika konusu belâğat kitaplarına girmiş oldu (Kazvînî, 2003: 408). Kazvînî, serikayı “zâhir (açık) ve gayr-ı zâhir (gizli)” olmak üzere iki kısma ayırmış, serika çeşitlerinden bahsetmiş, daha sonra “*iktibâs, tazmîn, el-'akd ve'l-hall* ve *telmih*”² bedî'î sanatlarının serika ile ilişkisinden söz etmiştir (Kazvînî, 2003: 312; Kazvînî, 1904: 422). *et-Telhîs*'in şarihleri de bu hususlarda ona tabi olmuşlardır (Suyûtî, 1971: 372).³ Örneğin terim olarak “bir şairin başka bir şaire ait lafız veya manayı alıp kendi şiirinde ayrı bir anlam ve temada kullanması” anlamına gelen *tevlîd*, Lafız tevlîdi ve mana tevlîdi olarak ikiye ayrılmış, mana tevlîdi bedî'î sanatlardan kabul edilerek güzel sayılmış, lafız tevlîdi ise bedî'î güzelliklerden sayılmamış ve serikata [hırsızlığa] yakın kabul edilmiştir (İbn Ebi'l-İsba, tsz.: 494; Hillî, tsz.: 215; Hicce, 1987: 260; Mer'î, 1425/2004: 155-156; İbn Ma'sûm, 1388/1968: 323) .

Belağatçilerin tartıştıkları konulardan biri de serikanın belâğat ilimlerine dâhil olup olmadığıdır. Serika genellikle bedî'ilminin tamamlayıcı bir parçası olarak kabul edilmiştir (Taftazânî, 1431/2010: 303).

SERİKA ÇEŞİTLERİ

Eleştirmenler, serikayı çeşitli kısımlara ayırmışlardır. Bunların en önemlileri “manâ”, “lafız” ve üslup”tur (Mer'î, 2014: 112-113). Bunlardan birinin, ikisinin veya hepsinin alınmasına göre çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun dışında genel olarak serika, “açık” ve “gizli” şeklinde de taksime tabi tutulmuş ve bunlardan her birinin çeşitli kısımlara ayrılmak suretiyle değerlendirilmiştir (Kazvînî, 2003: 302; Kazvînî, 1904: 409; Subkî, 1423/2003: 322). Biz de serika çeşitlerini bu taksime göre ele alacağız.

Açık Serika Çeşitleri

Açık serika, “*intihâl/nesh, iğâre/mesh* ve *ilmâm/selh*” kısımlarına ayrılmıştır: Bu, ya lafzın tamamının veya bir kısmının alınması yahut da sadece manânın alınması yoluyla olur.

İntihâl

Buna *nesh* [نَسَخ] de denilmekte olup “manânın tamamının alınmasıdır. Eğer lafzın tamamı, nazmı değiştirilmeksizin alınırsa, mezmûm ve merdûddur. Çünkü bu düpedüz hırsızlıktır (Kazvînî, 2003: 302; Kazvînî, 1904: 409; Subkî, 1423/2003: 322; İbnü'l Esîr, tsz.: 222, 230; Cürcânî, 1998: 278). İmru'u'l-Kays'ın şu şiiri bunun örneklerindedir:

وَقُوفًا بِهَا صَحْبِي عَلَيَّ مَطِيئُهُمْ يَقُولُونَ لَا تُهْلِكْ أَسَى وَتَجَمَّلْ

Arkadaşlarım orada develerini durdurarak, bana

Diyorlar ki: Kendini hüznün ve kedere kaptırıp helak etme! Toparlan biraz!

² Söz konusu bedî'î sanatlar hakkında geniş bilgi için bkz. Aydın, Mustafa. (2018). *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*. İşaret Yayınları.

³ Bkz. *Şurûhu't-Telhîs*, IV, 474.

Tarafe, sadece son kelimeyi değiştirerek kendisine mal etmiştir:

وَقُوفاً بِهَا صَحْبِي عَلِيٍّ مَطِيَّهِمْ يَقُولُونَ لَا تُهْلِكَ أَسَىٰ وَتَجَلَّدُ

Arkadaşlarım orada develerini durdurarak, bana

Diyorlar ki: Kendini hüznün ve kedere kaptırıp helak etme! Metin ol biraz!

İbnü'l-Esir, bunu *vuku 'u'l-hâfir ale'l-hâfir* [الْحَافِرِ عَلَى الْحَافِرِ] (ayak izlerinin birbiri üzerine denk gelmesi)] (İbnü'l-Esir, tsz.: 230), yani bir rastlantı olarak bir şairin ifade ettiğini bir diğerrinin de ifade etmesi olarak kabul edilmektedir.

Abdullah b. Zübeyr'in, Muâviye'nin huzurunda okuduğu şu şiir de intihâl örneklerinden biri olarak verilir:

إِذَا أَنْتَ لَمْ تُنْصَفْ أَخَاكَ وَجِدْتَهُ عَلَى طَرْفِ الْهَجْرَانِ إِنْ كَانَ يَعْغَلُ
وَيُرْكَبُ حَدَّ السَّيْفِ مِنْ أَنْ تَضِيْمَهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ عَنْ شَفْرَةِ السَّيْفِ مَرْحَلُ

Eğer sen kardeşine insaf etmezsen, onu bulursun

Ayrılık tarafında; eğer onun akli varsa.

Ona saldıran kimseye karşı kılıcını çeker

Şayet kılıcın keskin ucundan geri çekilmezse.

Bunun üzerine Muâviye, (Abdullah'a), “Ey Ebû Bekr! Sen, benden sonra şair mi oldun?” dedi. Abdullah henüz meclisten ayrılmamıştı ki, Ma'n b. Evs el-Müzenî içeri girdi ve şu sözlerle başlayan şiiri okudu:

لَعْمَرُكَ مَا أَدْرِي وَإِنِّي لِأَوْجَلُ عَلَى آيَاتِ تَعْدُو الْمَنِيَّةُ أَوْلُ

Ömrüne and olsun, bilmiyorum ve kuşkusuz ben korkuyorum

Ölümün ilk olarak hangimize geleceğinden

Ma'n, şiirini tamamlayınca içinde Abdullah'ın okuduğu beyitler de vardı. Muâviye, Abdullah'a dönerek şöyle dedi: “Sen az önce bu şiirin sana ait olduğunu söylemedin mi?” Abdullah şöyle cevap verdi: “Manâ bana, lafız ona ait. Ayrıca o benim süt kardeşimdir. Ben, onun şiirinde hak sahibiyim!” (Kazvîni, 2003: 303; Kazvîni, 1904: 409-410; Subkî, 1423/2003: 322; Taftazânî, 1431/2010: 306-307). el-Eğânî yazarı *Esvâtu Ma'bed* [أَصْنَواتُ مَعْبَدٍ]⁴ kısmında da şu şiiri zikrediyor:

لَهْفِي عَلَى فِتْنَةِ ذَلِّ الزَّمَانِ لَهُمْ فَمَا أَصَابَهُمْ إِلَّا بِمَا شَاءُوا

Gençlere hayıflanıyorum, zaman onları zelil etti

Ama başlarına istediklerinden başkası da gelmedi.

Aynı beyit Ebû Nuvâs'ın şiirinde ise şöyle geçer (İbnü'l-Esir, tsz.: 232):

دَارَتْ عَلَى فِتْنَةِ ذَلِّ الزَّمَانِ لَهُمْ فَمَا يُصِيبُهُمْ إِلَّا بِمَا شَاءُوا

Gençlere bir devir geldi, zaman onları zelil etti

Ama başlarına sadece istedikleri geldi

Görüldüğü üzere, bu beyitlerde sadece ilk kelime hariç olmak üzere lafızlar ve manâ aynıdır.

İğâre

Buna *mesh* [مَسْحٌ] de denilir. İğâre, nazmı değiştirerek lafzın tamamını almak veya lafzın bir kısmını almak suretiyle olur. Eğer alıntıyı yapan şair, düzenlemeyi, ihtisarı veya izahı güzel yapmışsa ya da ziyâde bir manâ eklemişse, bu güzel [مَمْدُوحٌ] kabul edilir (Kazvîni, 2003: 304; Kazvîni, 1904: 411;

⁴ Ma'bed: Ma'bed b. Vehb el-Muğannî (ö. 126/743), Emevî döneminin ünlü şarkıcılarından.

İbnü'l-Esir, tsz.: 222; Sunkî, 1423/2003: 323; Taftazânî, 1431/2010: 309; Cürçânî, 1998: 280). İğârede üç durum söz konusudur:

a) Eğer ikincisi, birincisinden daha belîğ olursa –yani, düzenlemeyi, ihtisârı veya açıklamayı güzel yapmak ya da ziyâde bir manâ katmak gibi özgün üstünlükler yapmışsa– makbuldür (Kazvîni, 2003: 304; Kazvîni, 1904: 412; Taftazânî 1431/2010: 309). Beşşâr'ın şu sözünde olduğu gibi (Beşşâr, tsz.: 60):

مَنْ رَاقِبَ النَّاسَ لَمْ يَطْفُرْ بِحَاجَتِهِ وَفَازَ بِالطَّيِّبَاتِ الْفَاتِكِ الْهَجْجِ

*İnsanları gözeten kimse hedefe ulaşamaz!
Güzellikleri atılğan ve cesaretli kimse elde eder!*
Selm el-Hâsir (ö. 186/802) ise şöyle demiştir:

مَنْ رَاقِبَ النَّاسَ مَاتَ عَمًا وَفَازَ بِاللَّذَةِ الْجَسُورِ

*İnsanları gözeten kimse kederden öldü,
Lezzetleri ise çok cesaretli olan kazandı.*

Selm'in beyti düzenleme ve ihtisâr açısından daha güzeldir (Kazvîni, 2003: 305; Feyyûd, 1998: 338; Cebr, 1408/2007: 145).

b) Eğer ikinci beyit, belâğat bakımından birinci beyitten aşağı olursa mezmûmdur (Kazvîni, 2003: 305; Kazvîni, 1904: 412). Ebû Temmâm'ın şu sözünde olduğu gibi:

هَيْهَاتَ لَا يَأْتِي الزَّمَانُ بِمِثْلِهِ إِنْ الزَّمَانُ بِمِثْلِهِ لَبْخِيلٌ

*Heyhât! Zaman onun gibisini bir daha getirmez
Kuşkusuz zaman onun benzerini getirmede çok cimridir*
Bunu Ebu't-Tayyib de şöyle demiştir:

أَعْدَى الزَّمَانِ سَخَاوَةٌ فَسَخَا بِهِ وَلَقَدْ يَكُونُ بِهِ الزَّمَانُ بَخِيلًا

*Cömertliği zamanı aşmış gitti, bu yüzden zamana cömert davrandı,
Oysa zaman ona çok cimril davranmaktadır.*
Ebû Temmâm'ın beyti, düzenleme bakımından Ebu't-Tayyib'inkinden daha güzeldir.

c) Eğer ikinci beyit ile birinci beyit eşit olursa, ikincisinin şâiri zemden kurtulur; ancak üstünlük birinci şâire aittir (Kazvîni, 2003: 305; Kazvîni, 1904: 413).

Bunun örneği Beşşâr (ö. 167/783-84)'ın şu sözüdür:

يَا قَوْمِ أُنذِرُ لِبَعْضِ الْحَيِّ عَاشِقَةً وَالْأَذُنُ تَعَشِقُ قَبْلَ الْعَيْنِ أَحْيَانًا

*Ey kavmim! Kulağım kabileden birisine âşıktır!
Kulak ara sıra gözden önce âşık olur!*

Diğer bir şair ise şöyle demiştir:

وَإِنِّي أَمْرٌ أَحْبَبْتُكُمْ لِمَكَارِمِ سَمِعْتُ بِهَا وَالْأَذُنُ كَالْعَيْنِ تَعَشِقُ

*Ben, sizi cömertliklerinizden dolayı, seven birisiyim,
Cömertliklerini duydum, kulak da göz gibi âşık olur!*

İlmâm

Buna *selh* [سَلْح] de denilir. İlmâm, sadece manânın alınmasıdır (Kazvîni, 2003: 307; Kazvîni, 1904: 414; İbnü'l-Esir, tsz.: 222; Taftazânî, 1431/2010: 312; Cürcânî, 1998: 283). Bu da, “memdûh”, “mezmûm” ve “zemmden uzak” olmak üzere üç şekilde olur (Kazvîni, 1904: 411-413):

a) Memdûh: İkincinin, birinciden daha belîğ olması.

Bunun örneği el-Buhturî'nin şu sözüdür (Merâğî, tsz.: 369-370):

تَصُدُّ حَيَاءً أَنْ تَرَكَ بِأَوْجِهِ أَتَى الذَّنْبَ غَاصِبِيهَا قَلِيمَ مُطِيعُهَا

*Utancından çeşitli yüzlerle seni görmekten kaçınır,
Hayâya isyân eden günahı işler, ama ona (hayâya) itâat eden kınanır*

Ebu't-Tayyib'in sözü ise şekildedir:

وَجُرْمُ جَرَّةٍ سَفَهَاءَ قَوْمٍ فَحَلَّ بغيرِ جَارِمِهِ الْعِقَابُ

*Bir kavmin sefihlerinin işlediği nice suçlar vardır ki,
Cezâsını onu işlemeyenler çeker*

Ebu't-Tayyib'in beyti düzen, belâgat ve sağlamlık bakımından daha güzeldir. Sanki o bu beyti Allah Teâlâ'nın, *أَتَهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ* “İçimizden beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helâk edecek misin?” (A'râf, 7/155) âyetinden iktibâs etmiştir (Kazvîni, 2003: 307).

Bunun örneklerinden biri de şairin şu sözüdür:

وَلَسْتُ بِنَطَّارٍ إِلَى جَانِبِ الْعِنَى إِذَا كَانَتْ الْعِلْيَاءُ فِي جَانِبِ الْفَقْرِ

*Ben zenginlik tarafına göz dikecek değilim
Yücelikler fakirlik tarafında olduğu sürece*

Ebû Temmâm ise şöyle demiştir:

يَصُدُّ عَنِ الدُّنْيَا إِذَا عَنَّ سُوْدُدٌ وَلَوْ بَرَزَتْ فِي زِيِّ عَدْرَاءٍ نَاهِدٌ

*Asil kişi dünya karşına dikildiğinde ondan yüz çevirir,
Şayet gösüsleri henüz olgunlaşmış bâkire kılığında görünse de,*

Ebû Temmâm'ın beyti daha muhtasar ve daha belîğdir. Çünkü beytin ikinci şartında ziyâde bir güzellik vardır (Kazvîni, 2003: 307).

b) Mezmûm: İkinci beytin, belâgat bakımından birincinin altında kalması.

Bunun örneği el-Hansâ'nın şu sözüdür:

وَمَا بَلَغَ الْمُهْدُونَ لِلنَّاسِ مِدْحَةً وَإِنْ أَطْنَبُوا إِلَّا وَمَا فِيكَ أَفْضَلُ

*İnsanlara övgü hediye edenler ulaşamadılar,
Uzunca övgüler dizseler de, sende olandan daha üstününü bulmaya!*

Eşca' es-Sülemî (ö. ?) ise şöyle demiştir:

وَمَا تَرَكَ الْمَدَاحُ فِيكَ مَفَالَةً وَلَا قَالَ إِلَّا دُونَ مَا فِيكَ قَائِلٌ

*Seni övenler hiçbir söz bırakmadılar
Ve söylemediler, ki o söz senin hakkında söylenenin altında olmasın.*

el-Hansâ(ö. 24/645)'nın beyti, Eşca'ın beytinden daha güzeldir. Çünkü onun ikinci mısrasında ta'kid vardır. İkinci şatırın takdîri şöyledir: "ولا قالَ فائِلٌ إلا دونَ ذلكَ" "Hiç kimse sende olanın altında olmayan bir şey söylemedi" (Kazvîni, 2003: 308-309; Cebr, 1408/2007: 147).

c) Zemmden uzak olan: İki beyitin de belağat bakımından eşit düzeyde olmasıdır. Bedevînin şu sözünde olduğu gibi:

ولم يك أكرَّ الفتيان مالاً
ولكن كان أرحبهم ذراعاً

*Gençlerin malı en çok olanı değildi,
Fakat onların eli en açık olanıydı.
Eşca' ise şöyle demiştir:*

وليس بأوسعهم في العنى
ولكن معروفه أوسع

*Zenginlikte onların en zengini değildir
Ama o iyiliği en yaygındır.*

Bedevînin, "Fakat onların eli en açık olanıydı" sözü, "zenginlik"ten kinaye olduğu için onun beytinin daha üstün olduğu söylenmiştir. Çünkü bu ifade kinaye yoluyla cömertliğe delalet etmektedir (Cebr, 1408/2007: 148).

Açık Olmayan Serika Çeşitleri

Açık olmayan serika, "teşâbüh [تشابه], nakl [نقل], mübâlağa [مبالغة], kalb [قلب] ve tahsîn [تحسين]" kısımlarına ayrılmıştır (Kazvîni, 2003: 309-312; Kazvîni, 1904: 418; Cürcânî, 1998: 284; Feyyûd, 1998: 328-331; Cebr, 1408/2007: 148).

Teşâbüh

Birinci şüirin anlamının ikincinin anlamına benzemesidir. Şair Tırimmâh b. Hakîm et-Tâî (ö. 67/686) şöyle demiştir:

لقد زادتني حُباً لنفسي أنني بغيضٌ إلى كلِّ امرئٍ غير طائلٍ

*Kendime olan sevgimi artırdı; benim
Faydasız/lüzumsuz hiçbir kimse tarafından sevilmezmişim.
Ebu't-Tayyib ise şöyle demiştir:*

وإذا أتتك مدمتي من نأصٍ
فهي الشهادة لي بأنِّي كاملٌ

*Aşâğılık bir kimse beni senin yanında yererse,
Bil ki bu, benim kâmil birisi olduğuma tanıklıktır.*

Eksik kimsenin Ebu't-Tayyib'i kötülemesi, faydasız kimsenin Tırimmâh'a kızmasına benzemekte; eksik kimsenin Ebu't-Tayyib'in lehine şahitliği, lüzumsuz insanın Tırimmâh'ı sevmemesine benzemektedir (Kazvîni, 2003: 310; Kazvîni, 1904: 417-420; Feyyûd, 1998: 328-331; Cebr, 1408/2007: 148).

Cerîr (ö. 110/729) şöyle demiştir:

ولا يَمْنَعُكَ من أربٍ لحاهمُ
سواءٌ ذو العمامةِ والخمارِ

*Onların sakalları seni hedefinden alıkoymasın!
(Onların) sarıklıları ile başörtülülere ayındır!
Ebu't-Tayyib ise şöyle demiştir:*

Submit Date: 01.07.2020, Acceptance Date: 31.08.2020, DOI NO: 10.7456/11004100/012

وَمَنْ فِي كَفِّهِ مِنْهُمْ قَتَاةٌ
كَمَنْ فِي كَفِّهِ مِنْهُمْ خِضَابٌ

*Onlardan elinde mızrak olan kimse,
Onlardan elinde kana olan kimse gibidir.*

Cerîr, beytinde hicvettiği kişilerin zayıflıklarını ve korkaklıklarını ifade etmek için erkekleri ile kadınlarını eşitlemekte; Ebu't-Tayyib te aynı düşünceyi başka şekilde ifade etmektedir. Her iki şiir arasında benzerlik vardır, hangisinin daha üstün olduğu anlaşılmamaktadır. Bu şiirde de edebî yergi/aşağılama vardır (Cebr, 1408/2007: 148).

Nakl

Birincinin anlamının mahallinin dışına taşınmasıdır.
Buhturî'nin şu şiirinde olduğu gibi:

سَلِّبُوا وَأَشْرَقَتِ الدِّمَاءُ عَلَيْهِمْ
مُحَمَّرَةً فَكَأَنَّهُمْ لَمْ يُسَلِّبُوا

*Onların (savaşta öldürülenler) elbiseleri çıkarıldı; kanlar üzerlerinde parladı
Kıpkırmızı; sanki (üzerlerinde parlayan kandan dolayı) elbiseleri çıkarılmamış gibiydiler*

Onların üzerlerindeki elbiseleri çıkarılınca, kıpkırmızı kana bulanmış vücutları ortaya çıktı. Bu durumda sanki elbiseleri çıkarılmamış gibiydiler (İbnü'l-Esir, tsz.: 306).
Ebu't-Tayyib ise şöyle demiştir:

يَبِيسُ النَّجِيعُ عَلَيْهِ وَهُوَ مُجَرَّدٌ
عَنْ غَمْدِهِ فَكَأَنَّمَا هُوَ مُعَمَّدٌ

*Kan onun (kılıcın) üzerinde kurudu; çıkarılmışken
Kınından; sanki kınında gibiydi.*

Görüldüğü gibi Ebu't-Tayyib, bu meytinde manâyı insandan kılıca nakletmiştir (Kazvîni, 2003: 310; Kazvîni, 1904: 418-419; Cürcânî, 1998: 285).

Mübâlağa

İkincinin anlamının birinciden daha kapsamlı veya daha belîğ olmasıdır.
Cerîr şöyle demiştir:

إِذَا غَضِبْتُ عَلَيْكَ بَنُو تَمِيمٍ وَجَدْتُ النَّاسَ كُلَّهُمْ غَضَابًا

*Temîmoğulları sana kızdıkları zaman
Bütün insanların kızdığını görürsün*

Ebû Nuvâs (ö. 198/813) ise şöyle demiştir:

وَلَيْسَ لِلَّهِ بِمُسْتَنْكَرٍ
أَنْ يَجْمَعَ الْعَالَمُ فِي وَاحِدٍ

*Allah için yadiganacak bir şey değildir;
Bütün âlemi bir kişide toplaması.*

Ebû Nuvâs'ın şiirinin Cerîr'inkinden daha belîğ olduğu söylenmiştir (Cürcânî, 1998: 286).

Kalb

İkincinin anlamının birincinin anlamının karşıtı/tersi [تقيض] olmasıdır. Anlam karşıtlığına dönüştürüldüğü, yani anlamı tersine çevirdiği için buna *kalb* (çevirme) denilmiştir.

Ebu's-Şîs (ö. 246/860) şöyle demiştir:

Submit Date: 01.07.2020, Acceptance Date: 31.08.2020, DOI NO: 10.7456/11004100/012

504

Research Article - This article was checked by iThenticate

Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

حُبًا لِذِكْرِكَ فَلْيُؤْمِنِي الْوَمُ

أَجْدُ الْمَلَامَةَ فِي هَوَاكَ أَدِيدَةً

Senin sevgin uğruna kınanmayı lezzetli buluyorum
Senin adını anmayı sevdiğim için; öyleyse kınayanlar kınasın beni!
Ebu't-Tayyib ise şöyle demiştir:

إِنَّ الْمَلَامَةَ فِيهِ مِنْ أَعْدَائِهِ

أَجِبُّهُ وَأُجِبُّ فِيهِ مَلَامَةً؟

Onu seviyor muyum, onun uğruna kınanmayı bile seviyorum?!
*Zira onun hakkındaki kınama, onun düşmanlarındandır!*⁵
Birincisi, sevdiğinin aşkı uğruna kınanmayı tatlı/lezzetli buluyor ve kınayanları önemsemiyor. İkincisi ise onun uğruna kınanmayı bile sevdiğini ifade ederek, onu sevdiğinin sorulmasını da yadırgıyor, çünkü bu kınamanın ona, sevdiği kişinin düşmanları tarafından yöneltildiğini ifade ediyor (Cebr, 1408/2007: 148).

Tahsîn

Manânın bir kısmının alınıp, ona güzelleştirici bazı ilaveler yapılmasıdır (Dusûkî, 1971: 88).
el-Efveh el-Evdî (ö. 245/860) şöyle demiştir:

رَأَيْ عَيْنٍ ثِقَةً أَنْ سَتَمَّارًا

وَتَرَى الطَّيْرَ عَلَى آثَارِنَا

Peşimizden gelen kuşları görürsün
Açıkça; öldürdüklerimizi yiyeceklerine kesin inandıkları için!
Ebû Temmâm ise şöyle demiştir:

بِعُقْبَانِ طَيْرٍ فِي الدِّمَاءِ نَوَاهِلِ
مِنَ الْجَيْشِ إِلَّا أَنَّهُا لَمْ تُقَاتِلِ

لَقَدْ ظَلَمْتُ عُقْبَانَ أَغْلَامِهِ ضَحَى
أَقَامْتُ مَعَ الرَّايَاتِ حَتَّى كَانَتْهَا

Kuşkusuz onun büyük sancaklarının kartalları(büyük sancaklar), gölgeledi kuşluk vakti,
Kana kanmış kuş kartallarını (gerçek kartalları).
Kartallar sancaklarla beraber yukarı kalktılar, öyle ki, sanki onlar,
Ondudandırılar, şu farkla ki onlar savaşmadılar.

Ebû Temmâm, el-Efveh el-Evdî'nin manânının bir kısmını almış, açık bir şekilde ona ilave güzellikler katmıştır (Cürcânî, 1998: 286). Kazvîni, bu çeşitlerin ve benzerlerinin çoğunun makbul olduğunu söylemiştir. Ona göre bunların bir kısmı çok güzel bir şekilde kullanılması sebebiyle ahz (intihâl) sayılmaz. Alıntılanmak ne kadar gizli olursa o kadar makbuldür. Bu gibi şiirlerde ikinci şair birinciden alıntı yapmıştır. Ancak bu durum ikinci şairin alıntı yaptığını bildirmesi yoluyla anlaşılabilir. Çünkü her ikisinin aklına aynı şeyler gelmesi sebebiyle bir rastlantı da olabilir. Bu durumda ikinci şair için *serika* veya *ahz* durumu söz konusu değildir. Bu yüzden bir şair hakkında hemen *serika* ile hükmetmemek gerekir (Kazvîni, 2003: 312; Kazvîni, 1904: 421). Belâgatçilere göre, iki söz sahibinin cesaret, cömertlik vb. hususlarla vasıflama gibi genel amaçta ittifak etmeleri *serika* sayılmaz. Çünkü insanlar bu hususlarda aklen ve örfen ortaklırlar (Subkî, 1423/2003: 321-322; Sa'îdî, tsz.: 669).

⁵ Bu beyitte istifham-ı inkarî vardır.

SONUÇ

Bir kişinin, başkasının sözünü alarak kendisine mal etmesi şeklinde tanımlanan *serika*, değişik milletlerin edebiyatında olduğu gibi, klasik Arap edebiyatında da câhiliyye döneminden itibaren görülen bir olgudur. Başlangıçta şairlerin şiirlerinde birbirlerini, değişik ifade ve kavramlarla serika (hırsızlık) ile suçladıkları görülmektedir. Bu durum Emevîler dönemi şairlerinde de mevcuttur Ancak Abbâsiler döneminde bu suçlamanın artması ve suçlanan şairlerin dostları tarafından savunulması, zamanla eleştirilenleri ve belağatçileri bu konuyu yakından incelemeye sevk etmiştir. Belağatçiler serika kavramını tanımlamışlar, bir şairin neden serikaya başvurduğunu izah etmeye çalışmışlardır. Bazı belağatçiler serika konusunu edebî bir sanat olarak görmezken, bazıları üç belağat ilminden biri olan bedî' bölümlünün sonlarına eklemiştirler. Çünkü serika çeşitlerinden bazıları bedî'î sanatlar kapsamına girmektedir. Bu yüzden serikayı çeşitli kısımlara ayırmışlar, hangisinin gerçek anlamda hırsızlık (intihâl), hangilerinin makbul veya mezmûm (kötü) olduğunu belirtmişlerdir. Serika, önce “açık” ve “gizli” şeklinde genel bir taksime tabi tutulmuş, ardından bunların çeşitleri açıklanmıştır. Açık serika, “intihâl (nesh), iğâre (mesh) ve ilmâm (selh)”; açık olmayan serika ise “teşâbüh, nakl, mübâlağa, kalb ve tahsîn” kısımlarına ayrılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abbâs, İhsân. (1983). *Târîhu'n-Nakdi'l-Edebî inde'l-Arab*, Beyrut.
- Âmidî, Ebu'l-Kâsım el-Hasan b. Bişr. (tsz.) *el-Müvâzene beyne Şi'ri Ebî Temmâm ve'l-Buhterî*. (Tah. es-Seyyid Ahmed Sakar). Kahire: Dâru'l-Me'ârif.
- Askerî, Ebû Hilâl. (1371/1952). *Kitâbu's-Sinâ'ateyn: el-Kitâbe ve's-Şi'r*. (Tah. Ali Muhammed el-Becâvî, Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm).
- Aydın, Mustafa. (2018). *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*. İstanbul, İşaret Yayınları.
- Beşşâr b. Burd. (tsz.). *Dîvân*.
- Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr. (1965). *Kitâbu'l-Hayevân*. (Tah. Abdusselâm Muhammed Hârûn). Mısır.
- Cebr, Mustafa es-Seyyid. (1408/2007). *Dirâsât fî İlmi'l-Bedî'*. b.y.y.,.
- Cerîr. (tsz.). *Dîvân*.
- Cürcânî, Abdülkâhir. (tsz.). *Esrârü'l-Belâğa*. (Neşr: Mahmûd Muhammed Şâkir). Kâhire,
- Cürcânî, Ali b. Abdilaziz b. el-Hasan. (1996). *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve Husûmihi*. (Tah. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm ve Ali Muhammed el-Becâvî).
- Cürcânî, Muhammed b. Ali. (1998). *el-İşârât ve't-Tenbihât fî İlmi'l-Belâğat* (Tah. Abdulkâdir Hüseyin). Mektebetü'l-Âdâb.
- Durmuş, İsmail. (2000). *İntihâl. DİA*, XXII, 347-350.
- Dusûkî, Muhammed b. 'Arefe. (1971). *Hâşiyetu't-Dusûkî 'alâ Muhtasari'l-Me'ânî*. (Tah. Halîl İbrahim Halîl). Beyrut: Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye.
- Ferezdak. (tsz.). *Dîvân I*.
- Ferezdak. (tsz.). *Dîvân II*.
- Feyyûd, Abdulfettâh Besyûnî. (1998). *İlmi'l-Bedî': Dirâse Târîhiyye ve Fenniyye*. Kahire.
- Hâşimî, Ahmed. (tsz.). *Cevâhiru'l-Belâğa fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Beyrut.
- Heddâre, M. Mustafa. (1958). *Müşkiletü's-Serikât fî Nakdi'l-Arabî*.
- Huseyn, Taha. (1926). *Fi's-Şi'ri'l-Câhilî*. Kahire.

- İbn Ebî'l-İsba' el-Mısırî. (tsz.). *Bedî'u'l-Kur'ân*. Mısır.
- İbn Fâris, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. (tsz.). *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*. Dâru'l-Fikr.
- İbn Hicce, Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Abdillâh b. Hicce el-Hamevî. (1987). *Hizânetü'l-Edeb ve Gâyetü'l-Ereb*. Beyrut.
- İbn Kuteybe. (tsz.) *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*. (Tah. Ahmed Muhammed Şâkir). Kahire: Dâru'l-Me'ârif.
- İbn Ma'sûm, es-Seyyid Ali Sadruddîn b. Ma'sûm el-Medenî. (1388/1968). *Envâru'r-Rebî' fî Envâ'i'l-Bedî'*. (Tah. Şakir Hâdî Şükr). Necef.
- İbn Manzûr. (1988). *Lisânu'l-Arab*. Kahire, III.
- İbn Münkız, Üsâme. (tsz.). *el-Bedî' fî Nakdi's-Şi'r*. (Tah. Ahmed Ahmed Bedevî, Hâmid Abdulmecid). Mısır.
- İbn Reşîk, Ebû Ali el-Hasan b. Reşîk el-Kayravânî. (1420/2000). *el-'Umde fî Sinâ'ti's-Şi'r ve Nakdihi*. (Tah. en-Nebevî Abdulvâhid Şa'lân). Kahire.
- İbn Tabâtabâ, Muhammed Ahmed. (2005). *İyâru's-Şi'r*. (Şerh ve Tah. Abbâs Abdussetâr). Beyrut.
- İbnü'l-Esîr el-Cezerî, Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm. (tsz.). *el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb*. Beyrut.
- İbnü'l-Esîr, Zıyâuddîn. (tsz.). *el-Meseli's-Sâir fî Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*. (Takdim: Ahmed el-Hûfî, Bedevî Tabâne). Kahire.
- Kazvînî, Celâluddîn Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Muhammed el-Hatîb. (2003). *el-İzâh fî Ulûmi'l-Belâğa: el-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Beyrut.
- Kazvînî. (1904). *et-Telhîs fî Ulûmi'l-Belâğa*. Dâru'l-Fikri'l-Arabî.
- Matlûb, Ahmed. (1407-1987). *Mu'cemu'l-Mustalahâtî'l-Belâğiyye ve Tatavvuruhâ*.
- Mer'î b. Yûsuf el-Hanbelî. (1425/2004). *el-Kavlu'l-Bedî' fî İmi'l-Bedî'*. Riyâd.
- Mer'î, Abdurrahman. (2014). Nazariyyetü's-Serikâtî'l-Edebiyye 'inde 'Ulemâ'n-Nakdi'l-'Abbâsiyyîn ve Te'sîruhâ 'ale'n-Nukkâdî'l-lezîne Ketebû bi'l-'İbriyye. *el-Kermil: Ehbâs fî'l-Luğa ve'l-Edeb (al-Karmil: Studies in Arabic Language and Literature)*, Sayı: 34-35, 108-144.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. (1428/2007). *Ulûmu'l-Belâğa*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Özdoğan, M. Akif. (2005) "Klasik Arap Şiirinde İntihâl Olgusu". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 65-106.
- Sa'îdî, Abdülmüte'âl. (tsz.). *Buğyetu'l-İzâh li Telhîsi'l-Miftâh fî Ulûmi'l-Belâğa*. Kâhire: Mektebetü'l-Adâb.
- Sezgin, Fuad. (1993). "Orijinallik ve İntihâl Arasında Eski Arap Şiiri". *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(5).
- Subkî, Bahâuddîn. (1423/2003). *Kitâbu 'Arûsu'l-Efrâh fî Şerhi Telhîsi'l-Miftâh*. (Tah. Abdulhamid Hindâvî). Kahire.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. (1971). *Şerhu 'Ukûdi'l-Cemân fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân*. (Tah. İbrâhîm Muhammed el-Hamdânî, Emîn Lukmân el-Habbâr). Beyrut.
- Tabâne, Bedevî. (tsz.). *es-Serikâtü'l-Edebiyye*. Kahire.
- Taftazânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer. (1431/2010). *Muhtasaru'l-Me'ânî*. Karaçi.
- Tahir, Deyvel. (2012) *es-Serikatu's-Şi'riyye fî't-Türâsi'n-Nakdiyyi'l-Arabî*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ouargla: Câmiatu Kasdi Merbah.

Tehânevî, Muhammed ‘Alî b. ‘Alî. (1974). *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn*. (Ofset baskı). İstanbul.
Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. (1998). *Esâsu 'l-Belâğâ*. Beyrut.